

Buji Ferenc

SZABADULÁS A SZIRÉNEK FOGSÁGÁBÓL*

Bartus László *Fesz van* című könyve (H. n., 1999, A szerző kiadása) lebilincselő, sőt izgalmas olvasmány azok számára, akiket érdekel a vallásosság *par excellence* modern változatának, a szektariánus vallásosságnak a természetrajza, hiszen plasztikus képet ad a legsikeresebb magyar szekta, a Hit Gyülekezete irányítási mechanizmusáról, belső működéséről és külvilághoz való viszonyáról. Hogy a könyvben foglaltak túlnyomó többsége lényegi mivoltát tekintve helytálló, s nem alaptalan rágalmak özöne, azt két dolog is aláhúzza: egyrészt az, hogy Németh Sándor, a gyülekezet vezetője e könyvre nem a hazug módon megrágalmazott ember önérzetes felháborodásával reagált.

Természetesen Bartus László könyvének – minden erénye dacára – megvannak a maga belső ellentmondásai is. Noha a szerző szerencsésen túljutott a Hit Gyülekezetén – vagy inkább Németh Sándoron –, nem tudott leszámolni bizonyos vélekedésekkel, amelyeket részben gyülekezeti tagságát megelőzően, részben pedig aközben tett magáévá. Czakó Gábor már rámutatott a szerző egyik ellentmondására, amelyet láthatólag a gyülekezettel való szakítása után sem sikerült meghaladnia: miközben ugyanis elkötelezettje a liberális értékrendnek, egy olyan szektához kapcsolódik, amely ezeket az értékeket sem belső működési rendjében, sem kifelé irányuló megnyilvánulásaiban nem tartja tiszteletben. Ennek az ellentmondásnak a gyökerei azonban nemcsak a liberális értékrend és a gyülekezet relációjában érhetőek tetten, hanem már magán a liberalizmuson belül is, amely a »másság« tiszteletének és a toleranciának az álruhájába burkolózva minden lényegi *másság* kiküszöbölésével párhuzamosan az *ugyanolyanság* pecsétjét kívánja ráütni a világ egészére s annak minden egyes aspektusára, legyen az politika, gazdaság, vallás, oktatás, kultúra, játék stb. De a könyvön végigvonul Bartus Lászlónak egy másik jellegzetes ellentmondása is: egyfelől ugyanis úgy próbálja feltüntetni, mintha belépésének időszakában a gyülekezet még egy normálisan működő nagyszerű közösség lett volna, amely csak ezt követően torzult el (némi cinizmussal azt mondhatnánk: annak arányában, ahogy Bartus László egyre nagyobb szerepet kapott benne); másfelől pedig azt a gondolatot

* Forrás → Buji Ferenc: *Magasles. Esszék és reflexiók a tradíció távlatából* (Budapest, 2003, Kairosz Kiadó), p. 139–147.

sugallja, hogy a gyülekezeten belül megjelenő összes negatívum Németh Sándor nevéhez kapcsolódik, ő minden torzulás és anomália oka, s ha a Hit Gyülekezetéből mintegy »kivonnánk« Németh Sándort, akkor egy jól működő igazi keresztény/keresztyén gyülekezetet kapnánk. Nos, Bartus Lászlóra is igaz, amit László András általánosabb vonatkozásokban fogalmazott meg: »Az emberek rendszerint csak akkor veszik észre a krízist és a katasztrófát, amikor az már szélsőséges járulékokkal jelenik meg: özönvízszerű áradásokkal, földrengésekkel, járványokkal, éhezéssel.« Valójában Bartus László is csak akkor vette igazán észre a Hit Gyülekezete »katasztrófális« voltát, amikor idegösszeroppanással kórházban találta magát. A Hit Gyülekezetének – s vele együtt a szerzőnek – a betegsége azonban sokkal korábban kezdődött, s ez a betegség valójában veleszületett, lényegi alkotóeleme a vallásosság mindazon formáinak, amelyek a szektariánus vallásosság körébe tartoznak (ezzel kapcsolatban lásd »A szektarianizmus fenomenológiája« című írásunkat – e kötetben feljebb).

Noha a *Fesz van* alapvetően Németh Sándorról és a Hit Gyülekezetéről szól, megenged magának néhány »oldalvágást« a Katolikus Egyház irányába is, mintegy azzal a hátsó szándékkal, hogy »a katolikusok öröme se legyen felhőtlen«; és őszintén szólva ezek az oldalvágások sok katolikust alighanem elevenükben találhatnak. Sokuknak nem fér ugyanis a fejébe: Miért van az, hogy míg a Hit Gyülekezetének tagjai annyira lelkesek és önfeláldozóak, addig mi, katolikusok képtelenek vagyunk ilyenek lenni? Ennek oka a szerző szerint az, hogy a katolikusok nem ismerik a *megettérést*, s mindaddig, amíg meg nem térnek, lelkesedésük és önfeláldozásuk csak halvány másolata lesz a gyülekezetbe megtért ember lelkesedésének és önfeláldozásának. Úgy is mondhatnánk, hogy a Hit Gyülekezetének titka a megtérés – s amíg az ember nem tudja, mit jelent *megettérni*, a gyülekezet titkát sem fogja megfejteni. Az alábbiakban a megtérésnek arról a típusáról fogunk néhány szót szólni, amely a Hit Gyülekezetének sajátja.

Ezzel kapcsolatban mindenekelőtt azt kell látnunk, hogy a megtérést – amely a szó görög megfelelőjét tekintve valóban teljes »megfordulás« – nemcsak a Hit Gyülekezete ismeri, hanem minden valamirevaló szekta. Bármilyen szektáról is legyen szó, a belépés – vagy inkább *beszédülés* – előfeltétele minden esetben egy többé-kevésbé intenzív megtérés, vagyis a régi értékrendtől való száznyolcvan fokos elfordulás, s ráadásul mindez igen rövid idő alatt. Függetlenül attól, hogy a Hit Gyülekezetéről van szó, a Krisna-tudat mozgalomról vagy a tömeges öngyilkosságáról nevezetes Nap Temploma szektáról, a belépőt egy katartikus megtérés-élmény tépi le múltjáról és bilincseli hozzá új közösségéhez, új hitéhez. Enélkül szekta nem is létezhetne. Vagyis a megtérés-élmény s mindaz, ami belőle fakad, egyáltalán nem a Hit Gyülekezetének specifikuma.

De ugyanezt elmondhatjuk egy másik megközelítésből is. Ahogyan a megtérés szóban forgó változatát minden valamirevaló szektának ismernie kell, a megtérés a Katolikus Egyházban teljesen ismeretlen. Nem pusztán arról van szó, hogy a hétköznapi katolikus nincs »megtérve«; még egy Avilai Szent Teréz sem tért meg! Az egyház egyetlen szentje, kiemelkedő személyisége, spirituális világitótornya sem ismerte a szóban forgó »megtérést«, legyen az Aranyszájú Szent János, Eckhart mester, Órigenész, Szent Bernát, Keresztes Szent János, Kempis Tamás, Fénelon, Prohászka Ottokár, Aquinói Szent Tamás vagy Hitvalló Szent Maximosz. Nem ismerték, és nem is ismerhették, mert ha a szó szektáriánus értelmében megtértek volna, azonnal szakítaniuk kellett volna a Katolikus Egyházzal mint *par excellence* démoni intézménnyel. De vajon az, hogy ezek az emberek »megtéretlenek« voltak, megakadályozta-e őket abban, hogy szentek vagy szent életűek legyenek? Nyilvánvalóan nem. Világosan le kell tehát szögeznünk: semmiféle spirituális tökéletesedésnek nem előfeltétele a szektáriánus értelemben vett megtérés és ezzel együtt a felnőttkori Szentlélek-keresztség sem. Mert még a Szentlélek olyan hatalmas tisztelői és meghitt bizalmasai sem voltak a szó mai – vagy akár korintusi! – értelmében karizmatikusok, mint Új Teológus Szent Simeon vagy Szárovi Szent Szerafim.

A tapasztalat egyenesen azt mutatja, hogy a szektákban ismeretlen a tökéletességre avagy szentségre való törekvés gondolata és gyakorlata. Mivel ugyanis a megtérést követően az individuuum elvész – kivétel *bizonyos értelemben* a »vezető lelkész« –, és az individuális tudatot a megtérés élménye csoport-tudatra cseréli, egy uniformizált vallásosság alakul ki, amely nem tűri meg a kiemelkedést. De a szekta tagjának erre nincs is igénye, hiszen attól fogva, hogy megtért és tagja lett az adott szektának, *boldog*, s mert boldog, elégedett is, s mert elégedett, nincsen igénye arra, ami több és magasabb. A megtérés, vagyis a totális elköteleződés élménye ugyanis nem Istenhez, Krisztushoz vagy Krisnához kapcsolta, hanem az adott szektához. »Élek, de már nem én élek, hanem a szekta él énbennem« – így parafrázálhatná a megtért azt a klasszikus páli *dictumot* (vö. Gal 2,20), amely a valódi spirituális tökéletesség lényegét fejezi ki. A megtérés élménye kétségtelenül az egótól való megszabadulás élménye. Az individuális ego helyét azonban nem Isten foglalja el, hanem egy csoport-ego; és ha az ilyen embertől az Emberfia megkérdezné a nevét, ő sem mondhatna egyebet, mint ama gerazai: »Légióknak hívnak« (Mk 5,9). Így »ennek az embernek az állapota rosszabb lesz, mint előbb volt« (Lk 11,26). És a szekta tagjában tényleg félreismertetlenül megjelennek a *megszállottság* jelei. Az ember bárhol is érintse meg, a személyt már sehol nem tudja megérinteni benne; mindenütt csak a szektához ér hozzá. Birtokába vette egy idegen erő, egy idegen szellem, egy valóságos

»csoportszellem«: a szekta csoportszellem. Pontosan abban az értelemben, ahogyan Gustave Le Bon és Lucien Lévy-Bruhl nyomán Hamvas Béla megfogalmazta: »Az egyén tudatos tevékenységének helyébe a tömeg tudattalan tevékenysége lépett.« A szekta-jelenség félreismerhetetlenül a tömeg-jelenség egy sajátos változata, és azok a tulajdonságok, amelyek a tömeget jellemzik, szinte kivétel nélkül megtalálhatók a szektákban is: »A tömegben az egyéni tudat megsemmisül. A tömegnek teljesen új, minden egyéni magatartástól független tulajdonsága van. Ez éppen az, hogy tudattalan. ... Tömegbe kerülve a legértelmesebb ember is egyik pillanatról a másikra megbutul. Az agy kikapcsolódik, az értelem tevékenysége megszűnik, a tudat elmerül, s helyébe homályos, zavaros, labilis bémultság lép, ami éppen a tömeget jellemzi. A világos és józan értelem kialszik, és az ember fölött az uralmat ellenőrizhetetlen érzések veszik át. És az ember a tömegben maradéktalanul felszívódik. *The group is feeling and acting as one soul* – a tömegben lévők egyetlen lélekké olvadnak. A tömeg nem ítél, nem gondolkodik, nem szeret, nem próbál megérteni, hanem fél, őrjöng, bámul és meghódol.« Nos, *a szektában pontosan ez történik* – azzal a különbséggel, hogy a szekta nem egy *ad hoc* módon létrejövő ideiglenes sokadalom, hanem egy sajátos módon megszervezett, egy adott szándék körül kikristályosodó tömeg, amely akkor is működőképes marad – habár a tényleges együttlétre jellemző fokozott tudatállapot és az azt kísérő kitörések nélkül –, amikor tagjai *de facto* nincsenek együtt. Az akut tömegszerűségnek krónikus tömegszerűséggé válását szolgálja a szekta hermetikus önmagába zárkózottsága és a külvilág irányába megnyilvánuló agresszivitása.

A szekta »csoportszellemével« való misztikus nász: ez tehát a megtérés minden elsőprő élménye. Ebből fakad mindaz, ami az uniformitás jegyében áll, és ami a szekta minden egyes tagjára jellemző: »szakrális fafejűségétől« kezdve a révbe érkezettséget és a megtalált boldogságot tüntetően hangsúlyozó »mosolygörcsön« keresztül az öltözködésig mindent az egyformaság jár át. A szekta valójában nem közösség, hanem álközösség: massa. Ugyanis míg a valódi közösségben a különbözőségek *egysége* valósul meg, addig a szektában a különbözőségek eltűnése révén nem egység, hanem *egyformaság* jön létre. A szekta csak akkor képes az embert magába szívni, ha előbb a szó legszorosabb értelmében disz-kvalifikálta: megfosztotta differenciáló kvalitásaitól.

A megtérés hatalmas élmény – mert hatalmas élménynek kell lennie annak, ami képes arra, hogy az embert letépje múltjáról és hozzákapcsolja valamihez, ami attól alapjában véve különbözik. A katolikus ember pedig nem ismeri ezt az élményt, ha ugyanis ismerné, már nem lenne katolikus. Mert a megtérés élménye nem Istennel kapcsolná össze, hanem egy szektával; és míg ahhoz, hogy az

ember megtérjen Istenhez, *erő kell*, addig ahhoz, hogy megtérjen egy szektához, *gyengeség, erőtlenség, elengedettség kell*. A megtérés valójában egy spirituális *szabadesés*, és a szabadesés minden esetben zuhanás a legalsó pont irányába, amit egy sajátos megnyugvás és »béke« követ. Többek között ez jelzi a szerzetes és a szekta tagja közötti fundamentális különbséget – noha adott esetben mindketten totálisan elszakítják korábbi kapcsolataikat: ugyanis míg az utóbbi mintegy ellenállhatatlanul *beleszédül* abba a szektába, amellyel *véletlenszerűen* kapcsolatba került, a szerzetesbe lépés egy szabad ember szabad *döntésének*, tudatos *elhatározásának* az eredménye. Éppen ezért a megtérés *semminek* nem előfeltétele: sem az isteni kegyelem elnyerésének, sem az erényes életnek, sem a bensőséges istenkapcsolatnak, sem a szentségnek, sem a tökéletességnek, sem pedig az Istennel való misztikus egyesülésnek; egyesegyedül egyetlen dolognak előfeltétele: egy szektához való kapcsolódásnak. Azokra, akik ezt a lépést megteszik, jobban mondva bódultan átengedik magukat a minden egyes szektából áradó szívóhatásnak, többé-kevésbé joggal mondhatják – Lev Tolsztoj szavait felhasználva – a történelmi egyházak tagjai: »Messze előttünk járnak, de tévúton« – méghozzá olyan tévúton, amely egyre távolabb vezet a vágyott céltól, és amelyből – mint ahogy az Bartus László példáján is látható – egyre nehezebb a visszafordulás, a valódi megtérés.